

Mikel Bujanda

Nafarroa 2000. Kultura

Nonbaitetik hasi behar begirada orohartzailaren pre-tentsioa mugarrizten eta, beste argi-iturri guztiak itzalirik, *literatura idatziaren* esparrua agerian jarriko digun fokoa piztuko dugu lehenik.

Non hasi eta noraino iritsi zehazteko lagungarri zaigu Nafarroako bi idazleren lan bana jendaurreatze dataz baliatzea. Horrela, Felipe Riuseren *Polaroid* liburuko irudiak argi bihurtu ziren unerako honako kronika honen iazko edizioa itxia zegoen modu berean, oraingo lerro hauen amaiera erabakia dago Aingeru Epaltzak *Rock'n'Roll* izenekoaren aurkezpena iragarria duenean. Bi aurkezpen saio horien arteko urtebete horretan Nafarroako euskal letretan aipuak izan ditu Castillo Suarez altsasuar gazteak. Egile berrientzako Iruñeko udalaren saria lehendabizi, eta *Ernestina de Chamburcí* deritzana irabazi ondoren, *Mugarri estaliak* liburuan argitara eman ditu bere olerkiak. Enfasia egiteko moduko gertaera dela dirudi: Hego Nafarroako ingurumen sozialaren barnetik sekula emakume batek idatziriko krea-ziozko lehen euskal liburua eman digu 2000 urteak.

Gizasemeek egindako lanen artean gogoan gelditu dira Mikel Tabernaren *Errege eguneko panpina* ipuin sari-tua, Jokin Muñozen *Atlantidara biajia* ibilaldi zelebrea eta ironikoa, edo Alberto Barandiaranek *Hemingway* idazle edantzale nobelsaridunaz eginiko biografia.

Literatura funtzionalaz mintzatzerik badago, horixe da antonomasiak Iruñeko festa nagusiez informazioa, hitzez eta irudiz, eskaintzen duen *Sanferminak* liburua, Fermin Erbitik prestatua. Festen hordikeria hitz lerrokadak zuzen idatzi ahal izateko oztopo gaindigaitz delako ziurrenik, Sanferminen inguruko *martxandising*-aren arloan baten hutsune bat, nabarmena, gaiaz libururik ez izatea, tu-

ristendako orri gutxiko argitalpentxoetatik haratago. Hutsune horri antzeman eta taxuzko lan batekin betetzen asmatzea merezimenduzkoa da, behingoz erdal elebakarza-leei aurea harturik, lurralde honetako bi eletan eskaini baitzaie hiriko bizilagun eta bisitariei hainbeste maite dituzten ospakizunen gaineko liburua, zabalkunde handiko esku opari izateko moduan diseinatua.

Promozio sareen bazter batean, Igela argitaletxea literatura ingeleseko perla bitxiak ale-aleka ekartzen ari zaigu aspaldian, builarik gabe, bazka harrigarriro gozoa emanez irakurzaleei. Ford Madox Forden *Historiarik goibelena* da lanmolde emankor horren adibide bat.

Urteak dira *Xalbador* literatur sariketa instituzio publiko axolagabeen utzikeriagatik desagertu zela. Nafarroan izan dugun lehiaketarik ospetsuena izan zen hura. Diru pribatuek hornituko dute orain sona handia izateko bidean jarri duten *Juan Zelaia* saiakera saria. Pamiela etxearen produktua da, euskaldun jendea buruari hazka jarri nahi duena, ile kalpar azpian pentsamendu edo iritzi, analisi edo proposamenik topatzerik bat ote den jakitera emanen diguna.

Gazteleraz emaniko nafar literaturan, lan bereizgarria da Sanchez-Ostizen *La flecha del miedo* nobela mardula. Obsesio pertsonalei behin betiko kitto emateko ariketa da, mendekantza gupidagabea. Beti ere, tamaina txikiagokoa izanagatik interes handiagokoa da agian Sanchez-Ostizen beraren esku artetik atera den beste lan bat. Hiru liburutto ñimiño (12 zm. luze, 10 zm. zabal) dira, hirurak bat eginik, sasi faksimilean argitaratuak. Lan honek ahanzturatik atera digu Gabriel de Biurrun Garmendiaren oroitzapena. Iruñeko idazle, pentsamenduz eta sentimenduz euskaltzale, nazional-faxisten mendeko Iruñean eman zuen argitara bere titulurik ezagunena, *El coqueto Don Sancho Sanchez*. Altxamendu frankistaren garaipen giro hartako Iruñean zebiltzan intelektual falangista gazte ezagun andana ageri da Sanchez-Ostizek prestaturiko *Los barruntos de la botica* azterlanean. Ilustratu bezain doktrinario, horietariko batzuk nafarrak ziren (Angel Maria Pascual, Iribarren, Yzurdiaga apeza...) urrutiagotik etorriak besteak

(Láin Entralgo, Torrente Ballester, Antonio Tovar, Foxá, Cunqueiro, Eugenio d'Ors, García Serrano...), amets egin zuten Iruñea Atenas espainiar bihurtzearekin estatu kolpe beltzari gurutzada sailduaren izena eman ondotik. Haie-tako batzuek frankismotik urruntzen jakin zuten gero. Besteren batek frankista izaten jarraitu du egundaino.

Historiaren bertasio ofiziala

Errekuperazio historikoaren haria utzi gabe, Josu Txueka-ren tesiaren argitalpenak ilunbeetatik atera ditu Errepublikaren garaian euskal nazionalismoak Nafarroan izan zituen indarrak eta ahuleziak, lorpenak eta hutseginak. Datuak bildu eta horien analisisa eskaini du Txuekak. Liburuaren aurkezpenean, Gregorio Monreal irakasleak erudito eta historiadoreen arteko alde zein den jakinarazi zigu: datuen bilketatik haratago, interpretazioa egiten duen hura omen da historiadorea.

Horren ondotik historiaren kontuaz hots asaldatuak aditu ziren Madril aldetik. Oihartzun zabala eman zieten Historia Akademiaren esanei hemengo zenbait hedabidek. Euskal ikastoletan Espainiako historia era baldarrean irakasten omen da. Matrikulazio garaia gertu dagoela, euskal irakaskuntzaren hazkundera torpedeatzeko material polita. Nafar Diputazioburuak inspekzioak agindu ditu eta testuliburuaren zentsura iragarri. Inkisizio Sainduari heldu eta garbiketa ideologikoa abiatu da. Besteak beste Nafarroako Historia ofizialaren liburua bidean da. Bertasio ofizial eta bakarra, udazkenerako argia ikusi duena, Roman Felones eta Fermin Miranda irakasleek izenpeturik. Victor Pradera nazionalista espainiarrak hasitako ildoak, Opus Deiren Unibertsitateak gero kanonizatua, aurreiritzi ideologikoz zamatua, egungo antolamendu instituzional administratiboa justifikatzeko eginkizuna duena, Euklide-sen teorema haietan bezala aurrez emaniko hipotesia egiaztatua gelditzen dena. Nahiz eta horretarako gertaeren interpretazio interesatuak eman behar izan, bestelakoak badirela isilduz. Historiak erakusten dituen une eta gertae-

ra eztabaidatuei garaileen komenentzien araberako bertsioa eman eta hori dogma bihurtu. Badakizue, gauzak horrela dira, horrela izatea komeni bada.

Historiografiaren eztabaida honen argigarri da Txepetxen *Lengua y Pueblo* liburu berrargitaratuan irakurria: «Fosilizatzen direnean, egiak egia izateari utzi eta dogma bihurtzen dira. Egiak instituzionalizatu nahi izatea akats sakonki sustraitua da». Eta aurrerago, «Inkisdoreak» deitu epigrafean: «Ezagugarri bat bera dute dogma guztiek: bosterea behar dute. Dogma oro eskluientea da...».

Ez da berria historiaren irakaskuntza doktrina politikoan zerbitzura erabiltzea. Ezta ere dogman oinarriturik inkisidore lanetan ibiltzea ere. Espainiaren historiak erakutsi digu hori.

Geronimo de Ustaritz Institutuak 2000ko azaroan antolaturiko Historia Biltzarrak XX. mende agortuari begirada eman dio. Ataletako bat kulturaren bilakaerari eskaini diote eta horren barrenean, Nafar Institutuaren Politika Kulturala aztertu dute.

Ezerezetik Faraonismora

Eraikuntzaren aldia da. Gorantza doa Moneoren Artxibategia; lurpea sakon hustu dute Kongresuen Jauregi eta Auditoriuma izanen direnen zimentarriak sustraitzeko; Oteizaren Museoko lanak aurreratuak bide daude Alzuzan. Asmo hutsean Iruñeko Zitudadela Arte Garaikideen topaleku bihurtzearena. Biblioteka Forala agindu digute, espekulaziorik lotsagabeenaren kutsua duen operazio nahasi batean (Corte Inglesa eraiki ahal izateko, ikastetxe publiko bat sakrifikatzekotan dira).

Urte askotako utzikeria eta atzerapenaz bat-batean oihartu izan balira bezala, agintariek eraikin handi *enblematikoen* lasterraldiari heldu diote. Ondare arkitektonikoan inbertitzeko aldia da, hogeitau urtetan, gastua unean uneko ekitaldien antolaketan eta kaxet handiko artisten kontratazioan egin ondoren. Beste gisa batez ere esan daiteke: une jakin bateko distira iragankorra baino nahiago dute orain

denboran iraunaraziko dituen egitura. *Halakok agintzen zuen urtean musturik*, irakurri ahal izanen da gero eraikin horietako bakoitzean, mandatari eragileen oroitzapena bertikotuz. Eta bide batez, 2000ko Nafarroako Jaialdiak aspaldian ez bezain koherenteak gertatu dira, aurrekontuetan motzago izan arren. Munduaren bazter bateko kulturaren adierazpideei aterpe eta agerlekua eman zaie. Balkanetako kulturetara hurbilpena proposatu dute. Zelofan gutxiagorekin, mami aberatsagoa, aurreko urteekin alderatuta.

Hizkuntzarekin politika

Lege berri hobe baten proposamenari aupada emanez hasi zuten urtea Nafarroako euskal jendeek. Ekimena oraindik euskaltzaleen esku. Ez oso luzerako hala ere. Euskal Irakaskuntzaren izen onaren kanpainatxo bat lehenik, historia agintariak nahi bezala ematen ez den aitzakian; matrikulazioan mezu instituzionalik bat ere ez euskarazko ereduaren alde, gero. Kontraerasoa diputazioburuak gidatu du. Erdaldun elebakarren eskubideen bandera harturik, euskararen aldeko *gehiegikeriak* geldiarazi beharraz egin du predikua. Hizkuntza Politikako Zuzendaritza utzi dute kargudunek. Susmopean zeuzkaten, desautorizaturik. Goi agintarien konfiantza guztia duen jauna izendatu dute hizkuntza gauzetan arduradun, Pedro Pejenaute. Ordena jartzera iritsi omen da. Ez du euskara maite. Ez daki euskaraz, ezta jakin nahi ere.

Normalizazioa ez da helburu; promoziorik ez du izan euskarak. *Sustapen* hitza, erabiltzen ikasi berria genuena, bat-batean ahaztu behar dugu. Arau berriak datoz, karramarroen moduan atzera egiteko. Urte hasieran inizatiba harturik zebilen euskal jendea ahal bezala ari da defentsa lanean azken hilabeteotan. Erresistentzian eusteko indarrak biltzen. Lehenago bezala gelditzea lortuko bagenu, gaitz erdi.

Aldaketa handia eman da urtebeteen nafar gizartearen dinamikan. Eta egia izanik ere zenbait pentsalari-artikulistak egina zutela euskararen aurkako erauntsiari ko-

bertura ideologikoa emateko lana, euskaltzaleen ahalak egiazki ahuldu dituen faktorea beste alde batean ageri da. Euskaltasunaren izenean joka, hilka, ari dira batzuk. *Eus - kal-* erroa duen guztia kutsatua dago. Nahi ala ez, jarduera horretan ari direnen erroa dira, gara, euskaldunak. Las- tre handia da hori guretzat Nafarroako paraje hauetan. Euskarari ordainarazi nahi diote eta horretan ari dira. Di- simulurik gabe. Joka ari direnak zigortzeko, gu ere zigor- tzen gaituzte. Garbiketa hasia da. j

Andolin Eguzkitza

Galeusca

Aurton, hiru urterik behin bezala, Euskal Herriko idazleoi egokitu zaigu Galeusca-biltzarraren antolaketa, eta honez- kero *Jakin*-eko irakurle gehienek ondotxo dakiketen mo- duan urrian egin dugu Bizkaiko itsasaldean, Lekeition, Bermeorainoko egun bateko txangoarekin. Eta lehenengo eta behin, gure ostarien ustekabe polita aipatu behar du- gu, benetako herri euskaldunetan zeudela konturatu bai- tziren. Idazle katalan batek esan zidanez, larunbatean goi- zeko hamarrak inguru Lekeitioko kaleetatik ibilia zen, eta ez ei zuen behin ere erdararik entzun. Eta halako iruzkin bat pozgarria den bezala, adierazgarria da oso Euskal He- rriko bisitariak bertan gure herriotan jasotzen duten zen- tzazioaz, sarritan herririk euskaldunenetan ere erdara gehiago entzuten baitute euskara baino. Bermeorainoko txangoa ere antzekoa izan zen, egun horietako itsasoaren zakarragatik itsasontziz joan ezin izan baginen ere.

Bigarrenez baina, euskaldunon ezusteko ederra ere ai- patu behar dugu, nik neuk Galeusca ezagutzen dudanetik, honako hau izan delako euskal idazle gazte gehien agertu den biltzarra: beren lehenengo liburuak argitaratu berriak,